

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
A Good Citizenship Development for Schools
under Office of the Basic Education Commission
จักรพงษ์ วงศ์อ้าย¹ เพ็ญศรี ฉิรินัง² วิพร เกตุแก้ว³ และอนันต์ เตียวต้อย⁴

Chagkrabongse Wongeye¹ Pensri Chirinang² Viporn Ketkaeo³ and Anan Tiewtoy⁴

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

^{2, 3, 4} อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

E-mail: chagkrabongse@gmail.com, pensri.chi@rmutr.ac.th, viporn99@yahoo.co.th, anan.t@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทยได้มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยเนื้อหาหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2503-2521 จะปลูกฝังให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพราะเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ แต่ปัจจุบันมีการกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยมไว้อย่างชัดเจน แต่ไม่ได้เป็นรายวิชาที่แยกออกมาต่างหากเหมือนหลักสูตรในอดีต โดยสอดแทรกเนื้อหาไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีการกำหนดเนื้อหา และตัวชี้วัดให้สถานศึกษานำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กลับพบว่าหลักสูตรไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง และไม่สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรดังกล่าว ยังไม่สามารถหล่อหลอมกล่อมเกล่าให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองได้อย่างที่สังคมปรารถนา ส่วนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศ มีจุดเด่นร่วมกัน คือ แต่ละประเทศ มีหลักสูตรที่เน้นด้านความเป็นพลเมืองโดยเฉพาะ ที่มุ่งเน้นให้พลเมืองของตนมีความตื่นรู้ รอบรู้ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และเคารพกฎหมาย ทั้งนี้ หากนำมาปรับใช้กับประเทศไทย ต้องคำนึงถึงสภาพบริบทของสังคมไทยด้วย ดังนั้น สรุปเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ 2) หลักสูตรการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี 3) การจัดการเรียนการสอน และ 4) การพัฒนาครู

คำสำคัญ: พลเมืองดี หลักสูตรการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี พลเมืองศึกษา

Abstract

Educational management promoting good citizenship in Thailand has been improved and developed since the reign of King Rama V. The content of Citizenship subject in 1960 - 1978 would teach train learners to perform deed duties as appropriate. Currently, the core curriculum of basic education is focusing on the practice, the development of skills or the learning process as well as its attributes or values are clearly defined. However, it is not the main subject as similar to the previous curriculum but inserting the content in the subjects of social studies, religion, and culture, determining the content and indicators for educational institutions to implement more solid instead. However, it was found that learners cannot apply knowledge of this curriculum in real life and it is inconsistent with the changing political and social contexts. It reflected that the curriculum cannot foster all learners to be good citizens as society desired. Fostering good citizenship abroad has a common strength: each country has a specific citizenship curriculum that focuses on the

awareness of its citizens, knowledge of democracy, rights and duties, responsibility, and be lawful. However, if the mentioned curriculum is adapted in Thailand, we must also realize the context of Thai society. Therefore, it can be summarized as the concept of education management to promote good citizenship in schools under the Office of the Basic Education Commission in four areas as follows: 1) Creating a positive learning environment 2) A Good Citizenship Curriculum 3) Learning management and 4) Teacher development.

Keywords: Good citizen, A Course of Study in Good Citizenship, Civic Education

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ทั่วโลกยอมรับ เนื่องจากประเทศที่มีการปกครองในระบอบนี้ ต่างได้รับการยกย่องจากนานาประเทศว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญและมีความเป็นเสรี เนื่องจากหลักของประชาธิปไตยนั้น คือการให้อำนาจแก่ประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ในการคัดเลือก และถดถอย ผู้บริหารบ้านเมือง จึงสะท้อนให้เห็นว่าอำนาจการปกครองนี้เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง โดยประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ใช้ระบอบการปกครองนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น การสร้างให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งสำคัญมากเทียบเท่ากับการมีรัฐธรรมนูญที่ดี สำหรับการสร้างประชาชนให้กลายเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยนั้น สามารถทำได้โดยให้การศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมือง และนำแนวคิดตามวิถีประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตได้ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้น มีรากฐานความคิดมาจากแนวคิดพลเมืองที่สมบูรณ์ (Perfect Citizen Concept) ของเพลโต (Plato, 427-347 ปี ก่อน ค.ศ. อ้างถึงใน Ernest Barker, 1960) โดยมีแนวคิดสรุปได้ดังนี้

การให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษาเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษา เป็นการปลูกฝังความดีงามให้แก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Parker และ Patrick ที่ว่าเยาวชนไม่สามารถเติบโตมาพร้อมกับความเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ได้ด้วยตนเอง ดังนั้น เยาวชนเหล่านี้จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรม บ่มเพาะปลูกฝังความรู้และสร้างจิตสำนึกในด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองทั้งจากโรงเรียนและสังคม การศึกษาจึงนับเป็นพื้นฐานของการสร้างและพัฒนาประเทศ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติในขณะเวลานั้น ๆ และในการพัฒนาคนเพื่อให้เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศก็จะต้องอาศัยการศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองในการเตรียมความพร้อมให้แก่เยาวชนในประเทศนั้น ๆ มีความรู้ ทักษะ มีจิตสำนึก ตระหนักในคุณค่ามีความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองโดยส่วนใหญ่อยู่บนฐานความคิด กระบวนการและค่านิยมตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยการปลูกฝังเรื่องหน้าที่และความเป็นพลเมืองในประเทศไทยนั้น เริ่มตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยมีความจำเป็นจะต้องเร่งให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย ควบคู่กับสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การศึกษาด้านหน้าที่และความเป็นพลเมืองจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนเหล่านี้มีความพร้อมต่อระบอบการปกครองแบบใหม่ นั่นคือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพลเมืองแตกต่างไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ตามกรอบแนวคิดวิชา “หน้าที่พลเมือง” เดิมเน้นการพัฒนาให้เป็นพลเมืองที่เชื่อฟัง ทำตามกฎระเบียบของสังคม ต่อมาเมื่อมีการสนใจเรื่อง “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” โดยต้องการพัฒนาให้เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) มีการพัฒนาทักษะ การคิดเชิงวิพากษ์ ความเป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถที่จะตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจและตรวจสอบทางการเมืองมีความรู้ในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อส่วนรวม รวมทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมือง การปกครอง รัฐธรรมนูญ และระบบการเมือง ซึ่งในระบบการจัดการศึกษาของไทยควรให้ความสำคัญทั้งสองด้าน ซึ่งในนานาประเทศเรียกการศึกษาในลักษณะที่รวมมิติของการศึกษาด้านคุณธรรมและจริยธรรม และด้านความเป็นพลเมืองเข้าไว้ด้วยกัน เรียกว่า Character and Citizenship Education (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2557)

การจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้ขับเคลื่อนนโยบายการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีสู่การปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรจุเนื้อหาไว้ในสาระหน้าที่พลเมืองที่อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หรือเปิดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองในหลักสูตรสถานศึกษา นอกจากนี้ สถานศึกษายังสามารถจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 รวมถึงการดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมือง ซึ่งการดำเนินการที่กล่าวมานั้น ล้วนสนองตอบรัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพลเมือง อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 และแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยมุ่งหวังให้เยาวชนของประเทศเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคตและเพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็น “สังคมพลเมือง” ที่สมาชิกในสังคมตระหนักในพลังของตนเอง ร่วมกันสร้าง “สังคมที่เข้มแข็ง” ในมิติต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง ประชาชนแต่ละกลุ่มความคิด ความเชื่อ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความรุนแรง และเพื่อเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของประเทศในการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียน และประชาคมโลกอย่างสมศักดิ์ศรี และเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพถาวร รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมแก้ปัญหาของโลกและมนุษยชาติ ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทยนั้น มีความสำคัญอย่างมากซึ่งถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ชาติ ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ของหน่วยงานทางการศึกษา ซึ่งพบว่าได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ แต่ผลลัพธ์ความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนยังไม่ปรากฏชัดเป็นที่ประจักษ์เท่าที่ควร สะท้อนได้จากการเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้ง จนกลายเป็นปัญหาที่ยังลุกลามจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้น ส่งผลกระทบและก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดเห็นของประชาชนในประเทศไทยเป็นวงกว้าง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาการดำเนินงานในด้านการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีอย่างจริงจัง เพื่อให้การจัดการศึกษาของไทยสามารถสร้างความเป็นพลเมืองดีได้อย่างแท้จริง

นิยามของคำว่า “พลเมืองดี” ตามที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วน ทั้งสิ่งที่ต้องทำ และสิ่งที่ควรทำ โดยหน้าที่ หมายถึง กิจที่ต้องทำ หรือควรทำ เป็นสิ่งที่กำหนดให้ทำ หรือห้ามมิให้กระทำ ถ้าทำก็จะก่อให้เกิดผลดี เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว หรือสังคมส่วนรวมแล้วแต่กรณี ถ้าไม่ทำหรือไม่ละเว้นการกระทำตามที่กำหนดจะได้รับผลเสียโดยตรง คือ ได้รับโทษ หรือถูกบังคับ เช่น ปรับ จำคุก หรือประหารชีวิต เป็นต้น โดยทั่วไปสิ่งที่ระบุถึงสิ่งที่ต้องทำ ได้แก่ กฎหมาย เป็นต้น และสิ่งที่ควรทำ คือ สิ่งที่คุณส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ หรือละเว้นการกระทำ ถ้าไม่ทำหรือละเว้นการกระทำ จะได้รับผลเสียโดยทางอ้อม เช่น ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือไม่คบค้าสมาคมด้วย ผู้กระทำความผิดที่ควรทำจะได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนในสังคม โดยทั่วไปสิ่งที่ระบุถึงสิ่งที่ควรทำ ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ดังนั้น พลเมืองดีมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ คำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รู้จักผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของศาสนา มีความรอบรู้ มีสติปัญญา ขยันขันแข็ง สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
2. เพื่อเสนอแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทย

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคเริ่มต้นของการจัดการศึกษาที่แยกโรงเรียนออกจากวัด โดยหลักสูตรที่ใช้ในระยะแรกนั้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนดี เช่น หลักสูตร ปี พ.ศ. 2452 กรมการศึกษาดูการ ออกหลักสูตรประโยคมูลศึกษา ที่ได้กำหนดให้มีวิชาจริยอยู่ด้วย โดยวางความมุ่งหมายไว้ว่า ให้เป็นการกล่อมเกล่าอภัยภัยใจคอ ผูกพันให้มีสันดานดี คือให้เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในที่ชอบ เป็นต้นว่า ให้มีความสุจริตในกิจการทั้งปวง มีความอ่อนน้อมสุภาพอยู่ในถ้อยคำและความบังคับบัญชาของผู้ใหญ่ รวมความคือ ต้องหัดให้เป็นเด็กดี ทำมาหากินแต่ในทางชอบ สมควรแก่ฐานะไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสืบไป (สิริวรรณ ศรีพล, 2552)

ต่อมาเริ่มมีการพัฒนากฎหมาย นโยบาย แผนการศึกษา และหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายให้เด็กและเยาวชนเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีในครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และเป็นพลโลกที่ดี โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยในปี พ.ศ. 2475 พลเมืองได้ถูกนิยามไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ว่า พลเมืองแห่งสยาม คือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่มีจรรยาบรรณดี และหน้าที่แห่งพลเมือง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559)

ภายหลังจากประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 หลักสูตรฉบับต่อ ๆ มา ยังคงเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะการสอนให้นักเรียนเข้าใจระบอบการปกครอง ดังหลักสูตรปีพุทธศักราช 2480 วิชาจริยฯ จึงได้มีการขยายไปเป็นวิชาหน้าที่พลเมือง โดยมีรายการสอนดังนี้

1. หน้าที่พลเมือง ให้รู้หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อครอบครัว ต่อหมู่คณะ ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใช้และถือกันอยู่ในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่
2. ระบอบรัฐธรรมนูญ ให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของชนชาวสยามตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เป็นต้นว่า มีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือข้าราชการ และการเลือกตั้ง
3. การปกครองท้องถิ่น ให้รู้จักระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคและเทศบาล
4. วันสำคัญ ให้รู้จักวันสำคัญต่าง ๆ และหน้าที่พลเมืองพึงปฏิบัติต่อวันนั้น ๆ เช่น วันฉลองรัฐธรรมนูญ วันวิสาขบูชา และวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2503)

สำหรับหลักสูตรปีพุทธศักราช 2491 และหลักสูตรปีพุทธศักราช 2493 วิชาหน้าที่พลเมืองกำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า ต้องการให้รู้จักหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อโรงเรียน ครอบครัว ประชาคม ชาติ พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ในปี พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 ระบุวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ว่า คือการพัฒนาพลเมืองให้ได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย รวมทั้งมีจริยศึกษา มีวัฒนธรรมดีงามเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน

ครั้นต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีหลักสูตร “วิชาหน้าที่พลเมือง” สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน โดยมีการประกาศใช้หลักสูตรในปี พุทธศักราช 2503 ในหมวดสังคมศึกษา ได้แยกเป็นวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ สำหรับวิชาหน้าที่พลเมือง ได้กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย โดยกำหนดให้เรียนเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อครอบครัว ต่อศาสนา ต่อประเทศ และต่อพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองของประเทศด้วยและในปี พ.ศ. 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ (16 ตุลาคม 2516) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายที่สำคัญเกี่ยวกับพลเมือง ไว้ดังนี้

1. ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนาและหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

3. ให้ความรู้ความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัวและต่อตัวเอง
4. ให้มีสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกันและการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติ ตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติและการมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ
5. ให้ความรู้ความมั่นคงและผดุงความเสมอภาค ความสุจริตและความยุติธรรม
6. ให้ความรู้ความสามารถในการติดต่อทำความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญาและสันติวิธี

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาการอย่างรวดเร็ว หลักสูตรการศึกษามีความจำเป็นต้องปรับปรุงเนื้อหาให้มีความทันสมัย ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศใช้หลักสูตร ประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 โดยใน ส่วนของหลักสูตรสังคมศึกษาได้มีการปรับโครงสร้างของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ จัดหลักสูตรแบบบูรณาการในส่วนของวิชาบังคับ และมีรายวิชาเลือกจำนวนหนึ่งให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียน เพื่อให้มีความรู้กว้างขึ้นแต่ในส่วนของจุดประสงค์สำคัญยังคงเน้น พัฒนาความเป็นพลเมืองดี ดังจุดประสงค์ประการที่หนึ่งที่กำหนดไว้ คือ “เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครอง แบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” (กรมวิชาการ, 2524)

ต่อมาได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับสภาพของสังคม โดยมีการประกาศใช้หลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในจุดประสงค์ข้อหนึ่งกำหนดว่า “เพื่อให้ สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และ เสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) และได้จัดหลักสูตรแบบบูรณาการ โดย หลักสูตรประถมศึกษา ได้กำหนดสาระการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ไว้ใน “กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ส.ป.ช.)” และ “กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ส.ล.น.)” ส่วนในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น เนื้อหาสาระเพื่อการพัฒนาความเป็น พลเมืองดีจะปรากฏในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ซึ่งจัดหลักสูตรแบบบูรณาการเช่นกัน ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย สาระการ เรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง ได้ปรากฏในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาโดยเฉพาะในรายวิชา ส 401 สังคมศึกษา และ ส 402 สังคมศึกษา นอกจากนั้นยังได้จัดวิชาเลือกไว้หลายวิชา เพื่อการพัฒนาพลเมืองดี เช่น วิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีรายวิชากฎหมาย ในชีวิตประจำวัน วิชาการปกครองของไทย เป็นต้น สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข ความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ มาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และวัฒนธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

จากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ที่ผ่านมา ประกอบ กับข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนในสังคมไทย และจุดเน้นของ กระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาเยาวชนสู่ศตวรรษที่ 21 จึงเกิดการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีความเหมาะสมชัดเจน ทั้งเป้าหมายของ หลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดย ได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ ชัดเจนเพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในแต่ละระดับ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษา ต่อการประกอบอาชีพและ การศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตาม ศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดสาระการเรียนรู้ จำนวน 8 กลุ่มสาระด้วยกัน โดยสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นองค์ความรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นับเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญในหลักสูตร โดยออกแบบมาเพื่อส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการ และด้านเจตคติและค่านิยม สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย 5 สาระ ได้แก่ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สำหรับสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม นับเป็นสาระหนึ่งในหลักสูตรที่กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในทุกช่วงชั้น ซึ่งสาระดังกล่าวเน้นความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ เพื่อนำไปสู่ความเป็นพลเมืองดี โดยสาระหลักนี้ได้กำหนดขอบข่ายการเรียนรู้ที่มีแนวคิดรวบยอดเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ หลายศาสตร์ คือ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์

สังเกตได้ว่าหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2521 มาจนกระทั่งปัจจุบันที่มีการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 วิชาหน้าที่พลเมืองจะไม่ปรากฏเป็นรายวิชาที่แยกเป็นรายวิชาหนึ่งต่างหากเหมือนหลักสูตรในอดีตที่ผ่านมา ที่มีรายวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ก็มีการจัดเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองโดยได้สอดแทรกไว้แล้วในกลุ่มวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หรือในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยเฉพาะสาระที่ 2 ดังรายละเอียดข้างต้น

หลังจากที่วิชาหน้าที่พลเมืองถูกยุบไปรวมกับวิชาอื่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 มาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีปัญหามากมาย และประเด็นที่สำคัญก็คือครูผู้สอนจากทั่วประเทศสรุปตรงกันว่า เนื้อหาที่กำหนดไว้ในสาระแกนกลางนั้นมากเกินไปและยากเกินไปมากการเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง จึงเป็นวิชาที่หน้าเบื่อสำหรับนักเรียนและครู และได้ผลแต่ประการใดในการสร้างพลเมือง นอกจากนี้โรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศไทยสอนแต่การแข่งขัน แข่งขันกันเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย ถึงแม้ว่าการแข่งขันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้เด็กพัฒนาศักยภาพของตนเอง แต่การสอนให้แข่งขันกันเพียงอย่างเดียวไม่ได้สอนเรื่องความรับผิดชอบและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น จะนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัว เพราะไม่ได้เชื่อมโยงกับความเป็นไปนอกห้องเรียน แล้วก็จะสอนแต่ความรู้ในตำรา ไม่ค่อยได้สอนความจริง และความเป็นไปของสังคม ระบบการศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่โรงเรียนจนถึงมหาวิทยาลัยจึงไม่สามารถสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างที่ควรเป็น ดังนั้นเมื่อไม่มีพลเมือง ประชาธิปไตยของประเทศไทยจึงล้มเหลวมาโดยตลอด ประชาชนส่วนใหญ่มิได้เป็นพลเมืองที่มีอิสรภาพ หากแต่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ถึงแม้จะมีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการไปเผยแพร่ประชาธิปไตย หรือ สร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย ให้กับประชาชนในต่างจังหวัด แต่ก็ล้มเหลวมาโดยตลอด เพราะผู้ที่ไปเผยแพร่ก็ไม่รู้ว่าอะไรคือประชาธิปไตย และไม่เข้าใจว่าจิตสำนึกประชาธิปไตยคืออะไร จิตสำนึกประชาธิปไตยก็คือความเป็นพลเมืองนั่นเอง และความเป็นพลเมืองนี้เองคือรากฐานของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศไทยยังไม่ได้เริ่มต้นทำอย่างจริงจัง และทำให้คนไทยไม่มีความสามารถในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเกิดปัญหามากมายในขณะนี้ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในประเทศไทยประสบผลสำเร็จ เป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย เถกเช่นอารยประเทศ จึงต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบ ถอดบทเรียนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศเพื่อนำมาเป็นกรณีศึกษา แนวปฏิบัติในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี เพื่อแสวงหาจุดเด่นร่วม และจุดที่ควรปรับปรุงพัฒนา โดยยังต้องคำนึงถึงสภาพบริบทของสังคมไทยเป็นประการสำคัญ

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศ

การศึกษาข้อมูลการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศเป็นการเปิดโลกทัศน์ในมุมมองที่กว้างขึ้น เพื่อให้เรียนรู้และเข้าใจการจัดการศึกษาในบริบทต่าง ๆ ที่หลากหลาย เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบและปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยได้ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559) ได้ศึกษาการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ ในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สาธารณรัฐฟินแลนด์ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐสิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ขอยกตัวอย่างการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของต่างประเทศพอสังเขป ดังต่อไปนี้

1. สาธารณรัฐฟินแลนด์ มีวัตถุประสงค์หลักของหลักสูตรการศึกษาพลเมือง คือ การเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองต้นรู้ มีทักษะและสมรรถนะ เริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 รวมทั้งสิ้น 12 ปี ผู้เรียนสามารถเลือกระหว่างห้องเรียนจริยธรรมหรือศาสนาได้ การเรียนหลักสูตรจิตวิทยาและปรัชญาเพื่อเป็นกรอบในการสร้างพลเมืองฟินแลนด์ผ่านหลักการของการศึกษารอบรู้ในการจัดการศึกษาระดับที่สองตอนปลายมีการนำการศึกษาพลเมืองมาประยุกต์ใช้ผ่านรูปแบบข้ามหลักสูตร ในการสอนทุกวิชา ครูต้องจบการศึกษาระดับปริญญาโท มีความสามารถในการวิจัย มีอิสระในการรับรองผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ผู้เรียนไม่ต้องทดสอบในระดับชาติจนถึงอายุ 19 ปี ทุกภาคส่วนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพลเมืองของฟินแลนด์ เทศบาลจัดการศึกษาภาคบังคับ ผู้บริหารจะต้องมีคุณสมบัติของครูและจัดให้มีองค์กรครอบครัวเพื่อจัดทำความร่วมมือกับครูและสถานักเรียน ครอบครัวเป็นตัวแทนในคณะกรรมการโรงเรียน มีหน้าที่ร่วมออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา ท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการศึกษาตามหลักการกระจายอำนาจการศึกษา ส่งผลให้ประชาชนของฟินแลนด์มีความโดดเด่นด้านความตื่นรู้ในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบความเป็นพลเมือง มีความรู้ความสามารถ และทักษะการเรียนรู้ในระดับต้น ๆ ของโลก

2. สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จัดการศึกษาพลเมืองแตกต่างกันในแต่ละมลรัฐตามการปกครองประเทศ เน้นหาโดยรวมเน้นความเปราะบางของประชาธิปไตยและบรรทัดฐานของประชาชน รวมถึงมิติของยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำหน้าที่พลเมืองด้านความรู้ทางการเมืองมากกว่าการเป็นพลเมืองต้นรู้ การพัฒนาค่านิยม เจตคติและความจำเป็นในการเป็นพลเมืองดีในการจัดการศึกษาพลเมืองเน้นการศึกษาระดับที่สอง การสอนการเมือง ในบางมลรัฐที่มีการว่างงานมีการเพิ่มเนื้อหาเศรษฐกิจเข้าไปในการสอนความเป็นพลเมืองด้วย บางมลรัฐเช่น เบอร์ลินที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ ให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรมและสวัสดิการของประชาชนที่หลากหลาย มุ่งเน้นแนวคิดของความอดทน การมีอยู่ของสถาบันการเมือง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น โลกและสิ่งแวดล้อม และการสร้างความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ครูจะต้องสำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย ครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมในการสอนวิชาพลเมือง จะได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอนความเป็นพลเมืองจากการสอนและการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม พบว่าการศึกษาในรายวิชาวิทยาศาสตร์การเมืองในมหาวิทยาลัยในเยอรมนีไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในการสอนวิชาการเมือง/พลเมืองในโรงเรียน ครูบางส่วนไม่มีอิสระในการจัดหารูปแบบการสอนและการนำไปประยุกต์ใช้ ทุกภาคส่วนทั้ง ผู้บริหาร ผู้เรียนครอบครัวและชุมชน มีส่วนร่วมจัดการศึกษาทั้งในระดับชาติ ระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น สำหรับในระดับสถานศึกษา การมีส่วนร่วมทางการเมืองพลเมืองของผู้เรียนใช้ระบบของการเป็นตัวแทนนักเรียน ผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ มีหน่วยงานกลางสำหรับการศึกษาพลเมืองจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนผ่านโครงการหลายโครงการ โดยเน้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์และรวมวิธีการสอนเข้าด้วยกัน สำหรับการวัดและการประเมินผล ในบางมลรัฐมีการประเมินภายใน โดยเน้นการนำโครงการและการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้จริง

3. สาธารณรัฐสิงคโปร์ มีหลักสูตรเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จัดไว้ในวิชาการศึกษาพลเมืองและจริยธรรม โดยมีองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะและค่านิยม สำหรับคุณลักษณะของพลเมือง ด้านสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ วิชาพลเมืองจึงถูกบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิชาอื่น ๆ โดยต้องจัดการเรียนการสอนในทุกวิชาเพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองของสิงคโปร์ ครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีผลทางบวกต่อเจตคติ อุดมคติและพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ของสิงคโปร์ เป็นต้นแบบและสร้างโอกาสการเรียนรู้เพื่อให้เกิดค่านิยมของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ จึงมุ่งเน้นกระบวนการเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง ผู้บริหารและครูได้รับการกระตุ้นให้ค้นคว้าติดตามนวัตกรรม การเรียนรู้แบบใหม่เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ผู้บริหาร ครู ครอบครัวและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ ภายใต้ 3 แนวคิด

หลักคือ 1) อัตลักษณ์ร่วมของผู้เรียน 2) ความสัมพันธ์กับชุมชนสังคมที่ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม และ 3) ทางเลือกเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากการเรียนรู้โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดกระบวนการเป็นหลัก เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมมีความโดดเด่นด้านพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ความรู้ ความสามารถ มีความสามารถในการแข่งขันในระดับต้น ๆ ของโลกเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ณ ปัจจุบัน

4. สหรัฐอเมริกา การจัดการศึกษาในสหรัฐอเมริกาคือหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่น โรงเรียนนำมาตรฐานหลักสูตรหรือแนวทางที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามาประยุกต์ใช้ ครู ไม่จำเป็นต้องจัดห้องเรียนในการ “สอนเพื่อสอบ” ได้รับอิสระในการเสนอหลักสูตรและพัฒนาแบบทดสอบสำหรับใช้ในห้องเรียน มีศูนย์การศึกษาพลเมืองทำหน้าที่จัดทำมาตรฐานแห่งชาติสำหรับพลเมืองและรัฐบาล การศึกษาหน้าที่พลเมืองและรัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกามีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีส่วนร่วมรับผิดชอบในชีวิตการเมือง ประชาชนมีอำนาจ มุ่งมั่นในค่านิยมพื้นฐานและหลักการการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญอเมริกัน การมีส่วนร่วมในกระบวนการการเมืองนำไปสู่ระบบการเมืองที่ดีและปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น โรงเรียนมีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนผ่านหลักสูตรทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเริ่มสอนวิชาพลเมืองตั้งแต่ในระดับประถมศึกษา (K - 4) ทั้งในรูปแบบทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบทางการ เป็นการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน เนื้อหาพลเมืองรวมอยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนทำงานในระบบการเมืองได้ รวมถึงความปลอดภัยในตัวเอง ความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาค และต่างประเทศ สำหรับรูปแบบไม่เป็นทางการ เป็นการรวมเรื่องของการปกครองชุมชนโรงเรียน และกิจกรรมของหลักสูตรไว้ด้วยกัน เน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างห้องเรียนและโรงเรียน โดยสร้างบริบทให้สอดคล้องกับค่านิยมประชาธิปไตย ผู้เรียนต้องรับผิดชอบต่อพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ความเท่าเทียมกัน มาตรฐานที่เป็นธรรมและเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น นอกจากนี้ มีการจัดตั้งศูนย์การศึกษาหน้าที่พลเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานการศึกษาของสหรัฐอเมริกา เนื้อหาการศึกษาพลเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ จัดการเรียนการสอนในระดับชั้น K5 (ประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ 5) K8 (ประถมศึกษาปีที่ 8 หรือมัธยมต้น หรือมัธยมปลาย) และ K11 (มัธยมปลาย) หลักสูตรทางการ (หลักสูตรประวัติศาสตร์อเมริกัน เนื้อหาเกี่ยวกับการสอนพลเมืองและการสร้างชาติ) มีศูนย์กลางบนพื้นฐานของประเทศ รัฐธรรมนูญ วิถีของของประเทศ (สงครามกลางเมือง) และการเติมเต็มในเรื่องสิทธิมนุษยชน สำหรับเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาพลเมืองในระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนกลางและตอนปลายในสหรัฐอเมริกาเน้นรัฐธรรมนูญ ความเป็นผู้นำและสงครามการสู้รบของกองกำลังทหาร หลักสูตรอย่างไม่เป็นทางการ มีเนื้อหาแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาความรู้พลเมือง ทักษะ คุณสมบัติและความมุ่งมั่นของพลเมือง ครอบครัว ผู้บริหาร ชุมชน ศาสนาสื่อ และกลุ่มชุมชน

5. ประเทศอังกฤษ การศึกษาพลเมืองในประเทศอังกฤษ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พลเมืองมีส่วนร่วม เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ตื่นรู้ในสังคม เข้าใจระบอบประชาธิปไตย กฎหมายและรัฐบาล สามารถจัดการการเงินและตัดสินใจเรื่องการเงินได้ดี เป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้ที่มีสิทธิของพลเมือง มีส่วนร่วมในการอภิปรายสาธารณะและสร้างกฎหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม และตัดสินใจในรัฐ โดยผู้เรียนต้อง 1) ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองของสหราชอาณาจักร คือระบบการเมืองและพลเมือง มีส่วนร่วมอย่างตื่นรู้ในระบอบประชาธิปไตย 2) พัฒนาความรู้และความเข้าใจในระบบกฎหมายและความยุติธรรมในสังคม รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมาย 3) พัฒนาความสนใจ และความตั้งใจ การมีส่วนร่วมในจิตอาสา และ 4) มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการโต้แย้งทางการเมือง สามารถวางแผนและจัดการการเงินในอนาคตได้ ปัจจุบันวิชาพลเมืองในประเทศอังกฤษ ถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรแห่งชาติปี 2557 โดยเริ่มสอนในการศึกษาภาคบังคับในระดับ 3 (อายุระหว่าง 11 - 14 ปี) และ 4 (อายุระหว่าง 14 - 16 ปี) โรงเรียนมีหน้าที่จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกรอบหลักสูตรแห่งชาติ การสอนต้องอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนมีทักษะและความรู้เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการเมืองและสังคมอย่างมีวิจารณญาณ ครูทำงานเป็นทีมเพื่อวางแผนการสอนและใช้หลักสูตรเนื้อหาเกี่ยวกับพลเมืองร่วมกันผู้บริหารสถานศึกษามีความมุ่งมั่น ตระหนักถึงประสิทธิภาพของการเรียนรู้พลเมือง มีภาวะผู้นำ ส่งผลให้การศึกษพลเมืองประสบผลสำเร็จ นำวิชาพลเมืองมาใช้และขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ มีการวางแผนที่ชัดเจน พ่อแม่ ครอบครัว และผู้ที่กำกับดูแล กิจกรรมการศึกษาและสมาชิกในชุมชนโรงเรียน มีส่วนร่วมในการวางแผนและทบทวนหลักสูตรที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสนใจ มีส่วนร่วมในกิจกรรมห้องเรียนผู้เรียนมีความเป็นอัตลักษณ์

ของประเทศสูง สนับสนุนค่านิยมประชาธิปไตยและมีความอดทนสูงเชื่อถือตำรวจและกองกำลังทุกเหล่าทัพ เชื่อในรัฐบาลแห่งชาติที่ถูกเลือกมาโดยวิธีการประชาธิปไตย สำหรับภาครัฐอื่นๆ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพลเมืองอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ช่วยในการฝึกอบรมผู้พิทักษ์ในชุมชนเพื่อทำหน้าที่ผู้พิทักษ์ชุมชนเยาว์ หลายภาคส่วน (สภามหาวิทยาลัย เอกชน และองค์กร) ให้การสนับสนุนส่งเสริม เช่น สภามหาวิทยาลัยการสอนพลเมือง สภาที่ให้ความช่วยเหลือครูในการสอนหน้าที่พลเมือง เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559)

สรุปผลการศึกษา

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทยได้มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย เมื่อพิจารณาในเนื้อหาหลักสูตรแล้ว พบว่า วิชาหน้าที่พลเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2503 – 2521 จะปลูกฝังให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพราะเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ จนกระทั่งปัจจุบันมีการกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยมไว้อย่างชัดเจน แต่ไม่ได้เป็นรายวิชาที่แยกออกมาต่างหากเหมือนหลักสูตรในอดีต โดยสอดแทรกเนื้อหาไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการกำหนดเนื้อหา และตัวชี้วัด ให้สถานศึกษานำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม กลับพบว่าหลักสูตรไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง และไม่สอดคล้องกับบริบททางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรดังกล่าว ยังไม่สามารถหล่อหลอมกล่อมเกล้าให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองได้อย่างที่สังคมปรารถนา นำไปสู่การตั้งคำถามจากสังคมถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศในหลากหลายประเด็นคำถามไม่ว่าจะเป็นนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองและการปฏิบัติมีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร ได้มีการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและนำนโยบายนั้นไปสูการปฏิบัติ หรือการนำไปประยุกต์ใช้ มีมาน้อยเพียงใด หรือแม้กระทั่ง อีกระบบในการจัดการศึกษาตามหลักการกระจายอำนาจการศึกษา ที่หลายฝ่ายมองว่ายังคงเป็นเพียงหลักการสวยหรู แต่ไม่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ

ส่วนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศ โดยเฉพาะอารยประเทศนั้น สามารถนำมาเป็นกรณีศึกษา หรือบทเรียนที่เป็นแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับประเทศไทยได้อย่างดี โดยมีจุดเด่นร่วมกัน คือ แต่ละประเทศมีหลักสูตรที่เน้นด้านความเป็นพลเมืองโดยเฉพาะ ที่มุ่งเน้นให้พลเมืองของตนมีความตื่นรู้ รอบรู้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และเคารพกฎหมาย ทั้งนี้ หากนำมาปรับใช้กับประเทศไทย จึงควรคำนึงถึงสภาพบริบทของสังคมไทยเป็นประการสำคัญ โดยเพิ่มเติมเนื้อหาทางจริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การมีจิตสาธารณะ เน้นทักษะและความรู้ที่จำเป็นของพลเมืองตามสภาพจริงให้มากขึ้น และฝึกการโต้แย้งในประเด็นสังคมและการเมืองอย่างมีเหตุผล โดยอิงสถานการณ์การเมืองปัจจุบันที่เกิดขึ้นเพื่อให้องค์กรเป็นเรื่องราวรอบตัวและใกล้ตัว นอกจากนี้ ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ และความชัดเจนของวิสัยทัศน์เพื่อนำไปแปลงเป็นนโยบายหลักสูตรและวางแผนการสอนที่ชัดเจน ตลอดจนวิธีการสร้างความเป็นพลเมืองควรให้มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิธีการใหม่ ๆ และตัวครูต้องมีการพัฒนาการสอนเรื่องความเป็นพลเมืองอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถอภิปรายผลการศึกษาในมิติต่าง ๆ ได้ ดังนี้

ส่วนแรก เนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองนั้น มีความสอดคล้องกับบริบททางการเมืองและสังคมปัจจุบันมีน้อยเพียงใด ดังนั้น ต้องมีการปรับปรุงให้เข้ากับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ส่วนต่อมา ต้องพิจารณาว่าสถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเจตนาของหลักสูตรการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองหรือไม่ สอดคล้องกับ Oxfam (2015) องค์กรทางการศึกษาที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็น

พลเมือง ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ว่า โรงเรียนจะต้องมีวิสัยทัศน์ สภาพแวดล้อม และการพัฒนาที่สะท้อนถึงการส่งเสริมการเรียนการสอนในเรื่องความเป็นพลเมืองโลกให้กับนักเรียน และสอดคล้องกับ Reid and Gill (2009) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกไว้ว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตรของโรงเรียน หมายถึง การที่โครงสร้างหลักสูตรของโรงเรียนแสดงให้เห็นถึงความเป็นพลเมืองและพลเมืองโลกซึ่งความรู้ในหลักสูตรจะเป็นเรื่องของพลเมืองและความเป็นพลเมืองโดยมักเกี่ยวข้องกับโครงสร้างของอำนาจ การกำกับดูแลสิทธิ และหน้าที่

ประการต่อมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในฐานะหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต จึงมีบทบาทสำคัญที่จะขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและการเมือง ทั้งการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัย การกำกับดูแลสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในสังกัดในการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองสู่การปฏิบัติ ตลอดจนการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน ให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติจริง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และทักษะผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ และการพัฒนาครูและมีส่วนเกี่ยวข้อง รวมไปถึงการวัดและประเมินผลตามหลักสูตร สอดคล้องกับ Education Services Australia (2011) ได้กล่าวถึงหลักการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองให้มีประสิทธิภาพไว้ว่า โรงเรียนควรมีหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกในการจัดการเรียนการสอน ห้องเรียนควรมีการเสริมสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เพื่อให้การติดต่อสื่อสารภายในห้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนต้องออกแบบให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม และส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความรับผิดชอบในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีอำนาจในการต่อรองในการจัดการเรียนรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ที่จะใช้ในการแยกแยะข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่อย่างหลากหลายให้กับนักเรียน และสอดคล้องกับ Oxfam (2015) องค์การทางการศึกษาที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ว่า การพัฒนาบุคลากร โรงเรียนควรจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโลก และสามารถวางแผนการจัดการเรียนรู้ และการวางแผนเวลาในการร่วมกันจัดทำโครงการได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อมูลการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีทั้งในและต่างประเทศ สรุปเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ 2) หลักสูตรการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี 3) การจัดการเรียนการสอน และ 4) การพัฒนาครู โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้

ในส่วนของบรรยากาศในการเรียนรู้ แรกเริ่มนั้น โรงเรียนจะต้องกำหนดวิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียนที่ชัดเจน เพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องการจะขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นในการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง โดยให้ครู นักเรียน และชุมชนโดยรอบได้รับทราบเพื่อเป็นแนวปฏิบัติของโรงเรียนที่ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน ตลอดจนนำเรื่องความเป็นพลเมืองไปบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในโรงเรียน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมและเรียนรู้วิธีการในการปฏิบัติต่อผู้อื่นตามบทบาทหน้าที่ของพลเมือง จนเกิดเป็นนิสัยและปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตในโรงเรียน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงกฎระเบียบของโรงเรียน พฤติกรรม ความสนใจ และความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ จากนั้น สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้โดยพัฒนาอาคารสถานที่ และจัดป้ายนิเทศตามอาคารเรียนต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ความเป็นพลเมือง รวมถึง สร้างแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนให้เรียนรู้นอกห้องเรียนนอกเหนือไปจากการเรียนรู้ปกติ และการพัฒนาที่สะท้อนถึงการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในเรื่องความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียน ยิ่งไปกว่านั้น ควรสร้างบรรยากาศให้มีการ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของชุมชน สังคม และโลกที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนให้นักเรียนเข้าใจและเห็นคุณค่าของความเป็นพลเมืองในชีวิตจริง สอดคล้องกับ Learning and Teaching Scotland (2012) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักการในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลกไว้ว่านโยบายและการวางแผนการศึกษาเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกมีความสำคัญ และควรกำหนดอยู่ในวิสัยทัศน์ นโยบายและแผนพัฒนาของโรงเรียน ซึ่งในการวางแผนต้องใช้กระบวนการในการตัดสินใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้เรียนและชุมชน และเปิดโอกาสให้มีการเข้าร่วมในการจัดการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง

2. หลักสูตรการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี

โรงเรียนควรจัดทำหลักสูตรการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีโดยเฉพาะ เนื่องจากปัจจุบัน มีการจัดการเรียนการสอนเนื้อหาของหน้าที่พลเมืองซึ่งเป็นแค่หนึ่งสาระที่อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือเป็นเพียงรายวิชาหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเท่านั้น หากโรงเรียนมีหลักสูตรเรื่องนี้โดยเฉพาะซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่ได้กำหนดไว้นั้นจะส่งผลให้การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยหลักสูตรนี้ต้องมีความท้าทาย น่าสนใจ กระตุ้นให้นักเรียนใฝ่เรียนรู้ ควรมีโครงสร้างเนื้อหาในการสร้างความตระหนักแก่ผู้เรียนให้รู้ถึงความเป็นพลเมืองดีของประเทศ สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ สะท้อนปัญหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน รวมถึงปัญหาในระดับประเทศ และระดับโลก เช่น ความขัดแย้ง การแสดงออกเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ เป็นต้น และควรปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

3. การจัดการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีนั้น ครูสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี ทั้งนี้ต้องยึดโยงกับโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรเฉพาะของโรงเรียนที่ได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้ เพื่อกำหนดเป็นวิธีการและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีในภาพรวม โดยการสอนให้นักเรียนเน้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความคิดเห็นอย่างอิสระภายใต้หลักการ ข้อเท็จจริง และสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่ โดยปราศจากการครอบงำทางความคิด เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนสามารถคิดตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของพลเมืองดี โดยอาศัยพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีเหตุผล ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนของครู ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ โดยฝึกการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสืบสอบหาเหตุปัจจัย ตลอดจนฝึกการคิดแก้ปัญหา และคิดอย่างสร้างสรรค์ได้ ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องพลเมืองดีที่ถูกต้อง เนื่องจากความรู้และความเข้าใจ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งและเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจต่าง ๆ โดยเฉพาะความรู้พื้นฐานทางการเมืองที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยแก่นโหนดที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการเมืองให้นักเรียนมีความเข้าใจ สามารถตัดสินใจและประเมินค่าต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์จริงที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่พลเมือง โดยนำบริบททางการเรียนรู้ที่หลากหลายมาใช้ในการเรียนการสอนแต่ละวิชา

4. การพัฒนาครู

เนื่องจาก ครูคือผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ดังนั้น การพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจึงมีส่วนสำคัญอย่างมาก เนื่องจากครูต้องมียุทธศาสตร์ความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเสียก่อน จึงจะสามารถไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการพัฒนาเจตคติให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของการเป็นพลเมืองดีทั้งของตนเองและผู้อื่น สำหรับแนวทางในการพัฒนาครูนั้นมีหลากหลายรูปแบบ อาทิ การสนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี การสร้างทีมของครูในโรงเรียนเพื่อให้เกิดการ

แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้การทำงานระหว่างครูด้วยกัน หรือจัดกิจกรรม Workshop ให้ครูได้ฝึกกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2524). *คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย*. กรุงเทพฯ
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 - 6*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2503). *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องกำหนดแบบเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา เตรียมอุดมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษา ปีการศึกษา 2503*. กรุงเทพฯ.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.
- สิริวรรณ ศรีพล. (2552). *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 - 2561*.
กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557). *Civic Education พลังเยาวชน พลังพลเมือง: การจัดการศึกษาเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Education Services Australia. (2011). *Global Perspectives: A framework for global education in Australian schools*. Australia: GEON Impact Printing Pty Ltd.
- Ernest Barker. (1960). *Greek Political Theory: Plato and His Predecessors*. New York: Barnes & Noble.
- Learning and Teaching Scotland. (2012). *Developing global citizens within Curriculum for Excellence*.
North Lanark shire: Whitelees Primary School.
- Oxfam. (2015). *Education for global citizenship: A guide for schools*. United Kingdom: Oxfam GB.
- Reid, A., & Gill, J. (2009). An arm of the state? Linking citizenship education and schooling practice.
International Journal Citizenship Teaching and Learning, 5(1), 3-17.